

BAKA L. PATRIK

Gondolati zónák és kollektív (ön)tudat

Világ- és karakterépítés Vernor Vinge űroperájában

Amíg a szépirodalmi művek java napjainkra jórészt a nyelvi bravúrokra koncentrál, s ezért a történetiséget is hajlandó feláldozni, addig a populáris műfajok, mint amilyen a sci-fi is, a történetiség adta lehetőségeket kiaknázva és a tudományosságra építve az emberi korlátait keresi és feszegeti, a lét nagy kérdéseire keresi a választ, s a fantáziát segítségül hívva kutatja a lehetséges jövőt. Vernor Vinge itt taglalt műve tele van briliáns ötletekkel, amelyek közül alább mi is felvillantunk és továbbgondolunk néhányat.

1 Vernor VINGE, *Tűz lobban a mélyben*, ford. Tamás Gábor, Ad Astra, Budapest, 2012.

Az űrutazás és a Gondolati zónák

Még a múlt rendszerben megjelenő, néhány olvasás után salátaszervűvé váló science fiction regények java úgy dobálózott a fénysebességgel való, esetleg az azt túlszárnyaló űrutazás lehetőségével, mint ha az csupán olyan messze lenne a Szputnyik-1-től, amennyire a száz kilométer per órás sebesség meghaladása az első autó feltalálásától. Hamar kiderült azonban, hogy a két példa nem igazán rokonítható, s miután a sci-fi, azon belül pedig az űroperák szubzsánerének alkotói közt egyre több tudósember, és a tudomány valós eredményeinek is utánajáró író akadt, a fenti hibát is egyre kevesebbszer követték már el. No de ha a megihletett szerzőben már olyannyira ott dobogott a történet, amelyben mindenképp bolygóközi utazásokról és idegen lényekről kellett, hogy szó essen, meg kellett találni azokat a megoldásokat, amelyek az említettek bevonását lehetővé tették, tudományos megközelítésben is. Vernor Vinge professzor sokak szerint az egyik legelegánsabb huszárvágással oldotta meg ezt a problémát.

A *Tűz lobban a mélyben*¹ több regényével együtt alkotja a Gondolati zónák sorozatot, amely szópáros a galaxisunk, tehát a Tejútrendszer tagolódását is jelenti ezekben a kötetekben. Vinge négy részre osztja a galaxist, melynek magja a Gondolattalan Mélység, az ismeretlen és a káosz színtere, amelyről a legkevesebbet tudunk. A centrumtól kifelé haladva a következő gyűrűt Lomha Zónának nevezi, amelyben a Naprendszer s vele a Föld is található. Ebben a sávban az általunk is ismert fizikai törvények vannak érvényben, ezek azonban, ha még távolabb kerülünk a magtól, és eljutunk a Kívülbe, felfüggesztődnek. Az ebben a gyűrűben élő civilizációk számára már lehetséges a fénysebességet is meghaladó űrutazás és

2 A Gondolati zónák taglalását még lásd: <http://profunduslibrum.blogspot.sk/2013/03/vernor-vinge-tuz-lobban-melyben.html> (Hozzáférés: 2014. október 18.)

3 A történet számos jellegzetességével foglalkozik a következő, Brandon HACKETT által jegyzett bejegyzés is: <http://sfmag.hu/2012/12/03/vernor-vinge-tuz-lobban-a-melyben/> (Hozzáférés: 2014. október 18.)

4 ACÉLPATKÁNY blog-bejegyzésének meghatározó része foglalkozik a *Tűz lobban a mélyben* fajaival: <http://acelpatkany.blogspot.sk/2012/12/tuz-lobban-melyben.html> (Hozzáférés: 2014. október 18.)

kommunikáció. A Tűz lobban a mélyben központi karakterei embegek, s mint azt tőlük megtudjuk, az emberi civilizáció már évezredekkel korábban elhagyta a régi Földet, s a Kívül különböző bolygókra hozva létre új(abb) otthonait, odahagyta a Lomha Zónát, s vele a mi mindennapjainkat meghatározó fizikai törvényeket is. A Kívül azonban számtalan más faj hazáját is jelenti, ahol az emberiség már csak egy a sok közül, és korántsem a legerősebb vagy a legokosabb, nem a teremtés koronája. Ugyanúgy kereskedik és háborúzik, mint a térség más lényei, s próbál túllépni önmagán, ahogy mindenki más. A Tejútrendszer külső, a magtól legtávolabb eső részét nevezik Transzcendenciának, ami az emberi és számos más faj képzeletét és lehetőségeit meghaladó lények, az istenszerű hatalmak szférája, s az az álom, ahová minden lény kijutni, felemelkedni kíván.² Ez a technológiai szingularitás színtere is egyben, melynek Vinge is az élharcosai és népszerűsítői közé tartozik. Azt a pontot nevezzük így, ahol és ami után a fejlődés olyan gyorsaságúvá válik, aminek az eredményei és következményei már meg nem jósolhatóak, s ami után lényegében minden lehetségessé válik. A technológiai szingularitás az istenné válás határa. A Transzcendenciában elhagyatottan sodródó, ősi tudást őrző archívumok azonban, amelyek bár minden bizonnyal az emberi lehetőségek túlszárnyalásának kulcsai, egyszerre veszélyesek is. Valami olyasmit jelentenek, mint amilyen a zsidó-keresztény mitológia paradicsomában a tudás fája. Valami, ami elérhetővé tesz számunkra korábban nem is remélt ismereteket és lehetőségeket, s egyszerre mégis elpusztíthat. A felemelkedni kívánó emberiség Straumli Birodalmának kutatói épp egy ilyen archívumban keresik a megoldást, de csak a halált találják ott. A Transzcendenciában azonban már más a lépték, mint az általunk ismert Földön. Itt nem városok vagy országok, és még csak nem is bolygók továbbélése a tét, hiszen az életre hívott szörnyeteg, az elérhetetlen utáni vágyat sújtó büntetés működése is emberen túli s így felfoghatatlan is egyben. Valami, aminek az egyetlen célja a pusztítás és a bekebelezés. A sötétség határainak mindenre való kiterjesztése. A „métély” sokkal súlyosabb a paradicsomból való kiűzetésnél. S hogy meglehet-e állítani, az csak a Tűz lobban a mélyben elolvasásával derülhet ki.³

A fajok bölcs felemelkedése

A Gondolati zónák, mint keret azonban nem egyedülálló Vinge kötetében, sőt, ha odafigyelünk, a Tűz lobban a mélyben egyik központi szervezőeleme lesz a hierarchikus elrendeződés. Amint az fentebb olvasható volt, a Tejútrendszer magjától távolodva, az egyre csak táguló, és a mindenféle megkötéseket (legyenek azok akár a fizika törvényei) nélkülöző szférák felé haladva az egyes fajok⁴ mind nagyobb létsíkra jutnak, ahol egyre több minden lesz számukra elérhető és lehetséges. Mindez valami hasonlót sugall, mint amit a bölcsesség fogalma alatt értünk, ha helyesen értelmezzük azt. Hiszen

már az ókori görögök is tudták, hogy a bölcsesség nem egy állapot, amit egyszer, szakállat növesztve érhetünk el. A bölcsesség sokkal inkább nyitottság az új dolgokra. A megkötések és a dogmák elvetése a fejlődés jegyében, még akkor is, ha mindez kockázatokkal is jár. A bölcsesség tanulás. A Tűz lobban a mélyben egyik karaktere, aki felismeri a fajában rejlő lehetőségeket, minderről így beszél: „Ha szeretnénk azokká válni, amik lehetünk, akkor még többet kell tudnunk. Vállalnunk kell némi kockázatot is. [...] *Egy nap eljutunk a csillagokba.*” A lehetőség tehát mindenki számára adott.

A Tűz lobban a mélyben fajai persze nem csak küllemükben különböznek egymástól (a tuskések, akikről alább még szó lesz, például kutyaszerűek, a szkródutasok pedig leginkább páfrányokra emlékeztető növények, akik közlekedni csupán gépi segítséggel tudnak, és rövidtávú memóriával is csak így rendelkeznek), de a fejlettségnek is más-más fokán állnak, némelyek pedig könnyebben, míg mások nehezebben tanulnak.

A fajok közti érintkezés persze lehetővé teszi, hogy a csupán középkori társadalmak évszázadokat spóroljanak meg azzal, hogy bizonyos találmányokat egyszerűen „megörökölnek”, és így akár még azokat is rövid idő alatt túlszárnyalhatják, akik ehhez a hirtelen fejlődéshez hozzájuttatták őket. Hiszen képzeljük csak el, mi történt volna, ha valami úton-módon egy napenergiára működő laptop került volna valamelyik középkori kultúra kezei közé. Persze könnyen lehet, hogy a túlbuzgó szerzetesek „eretnek masinéria” megnevezéssel hamar máglyára vetették volna, de lehet, egy, az égi Kába követ is oly nagyra becsülő, nyitott elméjű dervis eljátszadózott volna vele... és néhány évtized alatt a próféta dicsőségére meghódította volna az egész világot. Innen nézve talán kijelenthető, hogy a bölcs nyitottság a legjövödelmezőbb út, amit bármelyik faj és bármelyik ember választhat élete során.

A tuskések és a kollektív (ön)tudat

A kollektív vagy csoporttudat nem a sci-fi szerzők találmánya, hiszen bizonyos fajtáival a természetfilmeket nézve vagy egyszerűen csak az eget pásztázva már mi is találkozhatunk. Elég, ha magunk elé képzeljük a tengerekben száguldó halrajokat, a szentjánosbogarak fényének egymáshoz igazodó, csoportos felvillanását, vagy a köztereken morzsák után kutató galambcsapatokat, amelyek tagjai veszély esetén nemcsak, hogy egyszerre, de egy irányba is repülnek el. A Tűz lobban a mélyben egyik központi világának értelmes, leginkább a mi kutyáinkra emlékeztető faja ezt a jelenséget fejleszti tökélyre, ami miatt az ő esetükben a kollektív tudat helyett inkább már kollektív öntudatról beszélhetünk. Mindez azért lehetséges, mert a tuskések (így nevezik el a kutyaszerű lényeket a regény főhősei) hallása és hangképzése nagyban meghaladja a kutyákét, sőt, olyannyira kifinomult, hogy szinte már az egyes egyedek közti gondolatátvitelként is felfogható. Ez teszi lehetővé, hogy a lények egyes tagjai falkákba verődjenek, s egyben azt is, hogy az így kialakult csoportok ne csak tökéletesen összehangolt mozgásra legyenek képesek (az egyes tagok egymást öltöztetik, együttműködve húzzák fel az íjakat), hanem arra is, hogy egy tudatként működjenek. Az így kialakult falkák azonban csak megszabott távolságra közelíthetik meg egymást, ugyanis ellenkező esetben a tagok közti gondolatalapú kapcsolat szétesne és összezavarodna. Valami olyasmi ez, mintha az emberek hallanák egymás gondolatait, ha túl közel merészkednének egymáshoz. Ennek tudatában az olvasó egészen másként tekint az olyan megfogalmazásokra, mint amilyen a „hátraküldte magát” vagy a „felemelte a fejét”. Fontos megjegyezni, hogy amennyiben a tuskések nem tömörülnének falkákba, úgy az intelligenciájuk nem haladná meg a mi kutyáinkét,

sőt, az is lehet, hogy önmagában egy idegen lény jóval butább volna, mint egy kutya. Két-három tuskés gondolkodása körülbelül egy embergyerekével érne fel, öt-hat egyesült példány azonban már egy felnőtt embernél is okosabb lehetne. Az egyes falkák képességei persze különbözőek, mint ahogy az emberek közt is sokféle akad, de ameddig mi a szüleinktől örökölt gének, illetve a tanulás útján fejleszthetjük a képességeinket, addig a tuskések képességeit és jellemét elsősorban az befolyásolja, hogy az egyes falkák mégis milyen egyedekből állnak össze. Ezt a tényezőt maga a regény is több ponton kihasználja, de ahelyett, hogy a történetből bármit is elárulnánk, mi inkább egy saját példát hozunk. Elég, ha a kedves olvasó olyan kollektív (ön)tudattal rendelkező falkát képzel el, amelyet öt tag alkot. Tételezzük fel, hogy a tulajdonképpen alkotóelemeknek számító ötös közül négy agresszív jellem, egy pedig békés. Ebben az esetben az ötvözet egyértelműen harcos, ellenvetést nem tűrő falka lesz. Ezután képzeljük el azt, hogy egy baleset folytán a csoport két tagja kimúl, a helyükre azonban három, jámbor állat kerül. Az így kialakult hatos falka „alkotóelemei” között tehát már a szelídek kerülnek túlsúlyba, minek folytán a korábbi öntudat is módosul majd, ebbe az irányba. A regényben épp ez az, ami a falkák karakterfejlődésének egyik fő eszköze lesz, nem beszélve arról, hogy egy lény személyisége nem skatulyázható be olyan egyszerű jellemzőkkel, mint amilyenekkel az imént mi dolgoztunk. Egy tuskésnek számtalan apró-cseprő tulajdonsága lehet, így pedig már a jellemfejlődésnek, illetve változásnak is végtelen lehetőségei tárulnak fel. Hiszen képzeljük csak el, milyen tökéletesekké válhatnánk, mi, emberek is, ha egyszerűen csak kicserélhetnénk néhány, nem épp kívánatos tulajdonságunkat...

